

И. 1412 к. 2.

ДРІВНА БІБЛІОТЕКА.

Книжочка 6.

ТВОРИ
Івана Сурика

переклад з російського

ПАВЛО ГРАБ.

Ціна 10 кр.

ЛЬВІВ, 1894.

НАКЛАДОМ КОСТЯ ПАНЬКОВСКОГО.

*В книгарні наукового тов. імени Шевченка
ул. академічна ч. 8. можна дістати між
іншими слідуєчі книжки :*

Правда рочник VI, IX, X і XII по	2·00	зр.
„ „ XI, XIV по	1·00	„
„ „ XIII	— 50	„
„Зоря“ рочник IV, VIII, IX, X, XI по	5·00	„
„ „ XII, XIII, XIV по	6 00	„
Др Ом. Огоновский. Історія українсько- рускої літератури II зр., III	4·00	„
Др Ом. Огоновский. Studien auf dem Ge- biete der ruthen. Sprache	1·50	„
М. Вовчок Оповідання 3 томи	1·00	„
Ів. Франко. Захар Беркут, образ з XIII віку	1·30	„
Куліш. Шекспірові твори ч. Ч.	1·00	„
Ів. Нечуй. Над чорним морем	— 90	„
„ „ Кайдашева сім'я	— 50	„
„ „ Сьвітогляд українського народу	— 30	„
„ „ Повісти і оповідання	— 30	„
Волод. Маслян. Поезії ч. I. :	1·00	„
Вас. Чайченко. Твори, ч. I. 80 кр., ч. II. 60 кр., ч. III.	— 80	„
Записки наукового товариства імени Шев- ченка, ч. I., II., III і IV по	1·00	„

← ДРІВНА БІБЛІОТЕКА. →
Книжочка 6.

ТВОРИ

ІВАНА СУРИЇА

95154

переклав з російського

ПАВЛО ГРАБ.

Накладом Костя Паньковського.

ЛЬВІВ, 1894.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

N 1412 Ad. 2

ПЕРЕДМОВА.

Іван Сурик цікавий для нас яко поет щиро народний, а вдруге — яко поет, що виробив ся переважно під впливом творів Шевченкових і в значній часті слідував тим творам. Родив ся 1841 року, в Углицькому повіті, ярославскої губернії, кріпаком графів Шереметєвих і змалечку ріс серед жіночого гурту. Мужики ходили на заробітки до Москви. — дома оставали ся тільки — бабуся, тїтка та мати. На який час хлопець стоваришив ся з дяченком-однолітком, брати котрого семинаристи сповідали чимало де-чого про город, про науку, а найбільше про шкільні каря. — „Вліпили сто ліз...“ „закатували...“; мягкий серцем та чулий з роду не раз плакав Сурик слухаючи оті стаховини, а почувши з бабусиної казки, як „навіжений“ шукав правди, поклав свою дитячою головою дійти до царя за таким указом, щоб не бито поповичів... „Навіжений, візьми мене з собою!“ — жахав ся зпросоння. Дяченка посадили за часословець, — ні з ким було

Сурику бавитись. 1849 року його одвезли до Москви помогати батькови, що держав овочеву крамницю. З личачами кинув він усе миле, щасливе, тепле; за духою, пиллом, самотою та батьківськими кулаками („без того не живе дитина“) повитала Москва хлопця. На десятому році його оддано до школи, що держали дві сестри Финогеїхи, — і тут Сурик був одиноким; — Финогеїхи вчили тільки дівчат, купецьких дочок; через пів року він розбрав гражданку і церковну печать та писав скрізь по плотах „Ваня Сурик,“ завіщо батько намняв йому чуприну; другого року Ваня перейшов на „житя“ та „прилоги“.

Раз він найшов списану на листочку пісню „Стонеть сизый голубочекъ“, загублену Финою Финогеїхою, зачудував ся нею, але на другий день вернув.

— „Тітко Фино, дайте мені ще який стишок... щоб жалібнійше...“ — Дала „байки“ Ів. Дмитрієва; Ваня почав їх виспівувати (як се робив колись і Кольцов), за Дмитрієвими познакомив ся з чулими романсами Мерзлякова, піснями Циганова і де-якими иньшими віршами. Фина Финогеїха своїми стишками прихилила будущего поета до солодкого романтизму, тоді як під впливом її сестри Ганни він гадав про подвижництво. Після сестер Ваня вчив

ся в свого кватиранта Ксенофонта Доброворського; то був — дяконенько, що не помирился з схолястичністю семинарської науки, вийшов з Философичного виділу, добрав ся пішки до Москви, жив відчитами, вкінци наняв ся до Сирітського суду, щоб не вмерти з голоду; часто він робив ся сумним, висловлював ся сьміло та образливо, гудив сучасність, дуже богацько читав („зачитав ся“ — казали про його) і... „вірував у мужика“. Тим часом батько, здобувши коштів з крамарства, почав вдавати справжнього купця, самодурничав; Ваня тїкав його зору; раз лежав у холодку під повіткою та читав.

— Ти чого, дармоїде, ховаєш ся?
— напустив ся батько.

— Я... нічого... книжку читаю... —

— Що розлїг ся, мов який панич?
— і підняв его до гори за волося; Ваня заплакав.

— Щоб нога твоя не була у Ксенофонта, чув? —

— Чув, татусю... —

Батько послав його до мучників провірити лїчбу; мучники давай глузувати з такого вірника. Болїла душа у Ванї. Раз, після розмови з Ксенофонтом, він сказав: „людий жалувати треба... прощати... лю-

бити і прощати... тоді полегшав всім... і мені..."

— „Щоб любити, — відповів учитель, — треба розуміти, для сього чимало знати, чимало вистрадати..." — Слово „знати“ запало до серця Сурику, і він став ще дужче читати книжки, хоч і мусів сидіти в крамниці за лавою; Ксенофонт учив граматики, арихметики, історії та краснописи. Нищечком Ваня складав віршики, описав пожар і показав Ксенофонтові, — Ксенофонт похвалив і заохочував писати дальше. Завязують ся знакомства з приказчиками та крамарчатами, котрих також тягло до книжки. Сурик починає писати вірші, — батько обурюєть ся, переслідує (те переслідуваня не кінчалось літ 12). Зходом батько посадив Сурика в окремі крамниці, — хлопець зітхнув трохи вільнійше: з ним познакомилась дочка властителя дому Маруся Любникова, давала книжки, журнали (то був найкращий час для розвитку поета.) Склав ся збірничок.

1857 року шістьнайцять літний Сурик, після рекомендації Любникових, поніс свої твори на „просьвічений суд“ до старого писателя 30—40 років. — „Крамуй!“ — коротко відмовила значна людина. Сурик не стратив віри до себе, пи-

сав і рвав написане, особливо працюючи над формою. Але батькові діла підупали, він закриття крамниці, виїхав на село; молодий Сурик з матір'ю остав ся у дядька, чоловіка крутого, котрий заставляв поета мести хати, розвозити на собі печиво по базару, а за все те дорікав дармоїдством; — жити в вогкій кухні стало не в могу; 1859 року викликали з села батька, наняли за 10 карбованців на місяць квартиру і стали крамувати залізом, ганчірками, ржавою міддю то-що. Знову Сурик вернув ся до книжок та віршів. 1860 року одружив ся з тихою, скромною дівчиною, Марусею Ђрмаковою, котра зрозуміла його і являлась порадою під час негод. Торговля розширювалась. Сурик почав купувати вугілля лантухами, а продавати дрібязком, поки таким робом не відкрив цілого складу, куди привозили вугілля з сел. 1862 року Сурик познакомив ся, через Любникову, з видатним поетом Плещевим, котрому показав свої твори; — Плещев одшукав у них риси самобутности, а переважно душевности, глибоке почуття та правду. 1863 року вірші Сурика друкують ся в „Развлечені“ Хведора Міллера, і других дрібних виданнях; а з 70-х появляють ся в товстих журналах: „Дѣло“ і др. Сурик працював з побільша-

ною охотою, навідував ся до Плещевва; батько неохочо споглядав на „байдики“ сина і раз завів цілу бучу, дорікаючи, що він — „батька поніс до печати“ (набалакав хтось). 1864 року вмерла горяче люблена мати; Сурик плакав гірко, безутішно. Батько засумував, стратив розум, — два місяці якась знахурка одчитувала його Іваном Златоустом; скінчилось на тому, що через три місяці після похоронів він одружив ся з старою дівчиною, котра не давала жити поетови своїм самодурством та злістю. Сурик одійшов від батька, шукав роботи — роботи не було; тижнів тричотири мав переписку — скінчила ся. Іде з рекомендацією до друкарні — нанятись за наборщика, — прийняли, та не міг працювати через близькорукість, до того захорував і мусів покинути. Ходив у старому, подертому пальто, застудив ся, придбав поганку, боров ся з тиждень і нарешті звалив ся, — пролежав з місяць. Нужда пекла без краю. Дружина заробляла шитвом, але того не вистарчало; заставили все, що можна було, — одіж, ікони... Хорий бажав смерти, насувалась думка все покінчити разом... Довго точить ся хмура осіння ніч... не спить ся Сурику... підвів ся — тихо, дружина спочиває... убув діраві чоботи, схопив картуз і подав ся до

великого кам'яного мосту... нї душечки; дощ ріже по виду... спер ся на бильця мосту... плюскає Москва-річка... з води висуваєть ся блідне личко... от і друге смугляве, — сльози капотять з розплющених очий... мов дитина плаче... Нещасний хапаєть ся за голову і безсило хилить ся до долу... приходить пів години... знову збирає сили, щоб разом кинути ся вниз... з туману встав образ матери: „ріднесенький!“ Очуняв ся трохи, а кругом уже ранок, їдуть ва базарь... згадав матір і подав ся на її могилку, припав і довго лежав над нею... відси побрів по городу, опинив ся з якимсь „капітаном“ в шинку, напив ся, а на завтра теж і так далї; попродав усе, навіть книжки, щоб забутись у горілці... Але опамятав ся і знов перейшов жити до батька, котрого саме обікрала та покинула жінка; знову становить ся Сурик за лаву, продає залізо та вугілля, знову купує книжку за книжкою, складає цілу бібліотеку, живе самотою, працює над власним розвитком, нікуди не показуєть ся. Помітивши природний дар у хлопця сусідської крамниці, Сурик занявсь його освітою, — і з того хлопця виробив ся потім писатель-самоучка (вірші, оповіданя). Так почав складатись кружок писателів-самоучок,

1871 року вийшло перше видання творів Сурика (54 вірші): „Иллюстрированная Газета“ напечатала житєпись з потретом. Дух підняв ся, гадка з громадити писателїв-самоучок для спільної роботи росла та дужчала. Сурик виголосив поклик — видати збірник поезий, утворених самоучками: посипались листи, вірші, потрети (для взаїмного ознайомлення); в Москві склав ся кружок; збирались у трактирі, пили чай, читали один другому твори, обговорювали, спорили...

1872 року кружок видає у Москві збірник „Развѣтъ,“ стрічений де-якими часописями прихильно, але не розкуплений громадою. Сурик став осередком, до якого стїкались твори самоучок з усяких країв російських, а він уже давав їх до сеї або иньшої часописи. З 1873 року Сурик починає хворати і лічитись. — „Менї уже байдуже стає письменство, — каже він про сей час... сили мовї душі всі виснажені“. 1875 року він знає, що в його сухїтка, що смерть не далеко. Загадує відчинити бібліотеку-читальню, то купити друкарню, а то видавати часопись... нічого того не міг здійснити.

1875 року виходить друге видання творів (77 віршів) і розкуплюєть ся в два роки. В кінци 1875 року „Общество Лю-

бителей Русской Словесности“ в Москві, після слів Хв. Міллера та Буслава, вибрав Сурика своїм членом, і він бере участь у зборах та відчитих громади до купи з ученими та поетами.

1877 року твори виходять третім виданням (102 вір.). З 1878 року Сурик лічить ся то в Самарських степах, то в Ялті, працюючи під псевдонімом Келлера. „Літературний фонд“ призначає, після предложення поета Плещеева, 300 карбованців на ліки.

Весною 1880 року Сурик умер і похований рядом з матір'ю. На могилі стоїть простий пам'ятник.

Не блискучий у Сурика був талан, але справжній, симпатичний, добре напрямлений. Крім відгуків творчости щиро народної в його поезії почувають ся часом мотиви з Некрасова, Кольцова, Нікітина і дуже значно, як ми уже казали, Шевченка (перечитайте наприклад стихотвір „Верба“); все те однак не пошкодило красї та самобутности, на котру вказував ще в перших спробунках поет Плещеев. Головний мотив Сурикової музи, то — бо-лі́ння нещастною долею простого люду, журливе маріння селом з його радощами

а більше — горем, поклик до любови та братерства, співчуття до всього, що знижене, придалене або зневолене. Сурик не ридає розпучно, не карає завзято людських кривд, — ні, він плаче нишком, десь у глибу пошматованої душі, увесь перенятий сумом та скорботами за чоловіка; його лагідна, м'ягка поезія обвіяна подиханням меланхолійної туги, перелита краплями тихих невпинних сліз *). Сурик — поет-громадянин, людина дуже тяжкої долі, але сьвітлого образу та кращих ідеалів (перечитайте хоча стихотвір: „Поете! Шлях твій повний труду!. .) Чи малий поділ займають у Сурика вірші, присьвячені дітям; вірші ті визначають ся певною вартостю, простотою та задушевностю, а подекуди й природною іділїчностю. Що до нашого письменства, то Сурик не тільки добре знав і переймав ся Шевченком, а читав навіть иньших письменників українських, та був знакомий і з народною поезією нашою, відки не раз черпав мотиви. З Шевченка Сурик переклав на мову московську вісім пєс, а саме: 1, На городі коло броду...; 2, Не вернув ся із походу...; 3, На улиці невесело...;

*) Тільки иньколи зірветь ся з уст слово палкого ремства чи обуріння, як от у стихотворі: Де ти молодецтво? —

4, Калина; 5, Думи мої, думи...; 6, По улиці вітер вів...; 7, І доси снить ся...; 8, На великдень на соломі... З Куліша переклав „Чумацькі діти“ (Мицкевичів „Rogót taty“), що надруковано в „Основі“ за 61 рік. В поділї „Изъ украинскихъ мотивовъ“ подибуємо три такі вірші :

1, Въ полѣ гладкая дорога
Съ Ромень до Полтавы...

2, Въ чистомъ полѣ при дорозѣ
Ярая пшеница;
Жнетъ ту ярую пшеницу
Молодая жница...

3, Шли коровы изъ дубровы...

В поділі „Пѣсни“ мають ся отсі річи, без ознаки, що то майже дословні переклади з української мови :

1, День я хлѣба не пекла...;

2, Сиротой я росла,
Какъ былинка въ полѣ...;

3, Что шумить, качаясь,
Тонкая рябина?...;

4, Я ли въ полѣ да не травушка была ..

Знаходимо і переклад звісної української пісні —

Ой, на горі жито,
І в долині жито;
Під білою березою
Козаченька вбито...

уже раз переложеної московским поетом Мезм. Між власними віршами Сурика одна починаєть ся словами:

И вотъ опять пришла весна,
И снова зеленѣть поле;
Давно ужь верба разцвѣла, —
Что-жь ты не разцвѣтаешь, доля?...

Треба запримітити, що ся вірша в та-
кож дословний переклад українського сти-
хотвору:

„Прийшла і знов весна красна,
І знов зазеленіло поле,
І розвилась верба рясна...

Чом ти не розцвітавшь доле? і т. д.

Що Сурик кохав ся в письменстві
українському, чимало читав наших поетів
і був навіть добре ознакочлений з нашою
мовою, можна довідати ся хоча б з того,
що він, москаль-ярославець, листував ся
иноді по українськи з приятелями, також
москалями; ось один з таких листів ціл-
ком:

„Друже мій щирій, як би можно
було быть птахою, то прилетів би до тебе,
но крил нема. Гірка доля: друкуй вік
віковічний і нічого нема!...“ (Писано 1872
року до поета-самоучки Воронина).

В цьому коротенькому огляді ми вка-
зали тільки на переклади та близькі пе-
реробки з мови української, але не чіпали

таких річій, що своїм духом та характером пригадують українські мотиви, або й твори. У всякім разі для нас безперечний факт, що Сурик був послідовником Шевченка в поезії великорускій; питання ж про те, в яких межах, то — річ другорядна.

Твори Сурика видавались і після його смерти; 1883 року наприклад вийшли в Москві „вибрані вірші,“ очевидно для вжитку простого люду, бо коштують всього — 5 копійок.

Павло Граб.

I.

Вільний степ передо мною,
Повний чистої краси,
Зеленіє пеленою, —
Глянуть — міри не даси.

Кинеш зліву, кинеш справу, —
Тоне зір — не досягти...
Степе рідний, честь і славу
Тобі маю піднести!

Город шуму, город пилу,
Город чаду та старців, —
Скільки він склада в могилу
Духом змучених борців!

Радо город той я кинув,
Прірву ту, де ріс колись,
З горя ледве не загинув,
Де так слізоньки лились;

Де не гріло сонце ясне,
Нила в мороці душа...
Я в степу... привілля красно
Знов до життя зворуша.

Десь поділись вбогі люди,
Стон в ушах перестає,

Одійшли застигли груди,
Кров джерелом заграє.

В веснянім повітрі звуки
Степу дужого одні,
В серци стихли тяжкі муки,
Змовкли тугоньки на дні.

Закипають думи сьміло :
Миць, прокинувшись, росте ;
Я готовий знов на діло.
На борню за все сьвяте.

II.

Черствів серце, гасне ум,
Безсилі груди рвуть ся з болю ;
Під вічним гнітом чорних дум
Сумному сьпіву дав я волю.

Де взять відрадісних пісень ?
Круг мене мертве царство суші...
Як мислить, дихати ? Крізь день
Нелюдський стогін чують уші.

На спецї дуг не зацьвіте,
Коли не бризне дощик літом,
Хиба буряном поросте,
А не травицею та квітом.

То так гіркі мої пісні,
Як той буряц де на безводдї,

В них — сум та горенько одні,
Чи плач над долею, та й годі.

III.

Сумна, сумна моя дорога,
Все ніч та ніч; де ж сонце, де?
Збула ся сил душа убога,
А сьвіт на зміну тьмі не йде!

Нащо ж турботи та заміри?
Надії зрадять; млу глуху
Розпуки, смутку та зневіри
Я здибав тільки на шляху.

Куди податись? Де та, Боже,
Ціль безупинного труда?
Томлені груди мисль трівожить,
Що жизнь даремно пропада;

Що марно гинуть сили волі
В безплотно-довгій боротьбі
Що че діждусь я краще долі,
Ні дня веселого собі!

IV.

Не шукай в піснях моїх даремно,
Щоб коханням блискали вонн, —
Шкода праці, — все бо в них так темно,
Як буває тільки в осени.

Звуки їх — то шум дощу неначе,
Або вітер виє — завива, . . .

То — душа моя від муки плаче,
То — мій стогін груди розрива.

V.

Боже сонце вгору
Піднялоєь давно ;
Сьпів пташок знадвору
Чути крізь вікно.

По м'якій травниці
Біга дівчора :
Мокро від росиці,
Блескіт сребра.

Сьвітлий промінь пада
В садову гущину,
Стелить ся від сада
По ставочку тін.

Воздух віє злегка,
Сьвіжі стежечки,
І деркачик кехка
Десь оддалеки.

VI.

Слава Богу — я на волі,
Душний город в далені.
Як то люблю в чистім полі,
Легко дихати міні!

Наче пташка, вчув я крила
Я, затвірник городський ;

Десь на дні збудилась сила,
Одхиливши тніг тяжкий.

Хіть напала мандрувати,
Аж молодшав чуття;
Годї ум багнітувати
Над питаннями життя.

Як, куди — не потураю,
Наперед — і байдужé!
Де спинюсь, в якому краю, —
Доведе сам шлях уже!

VII.

Вставай, товаришу, сьвіта!
Осіняйй день перейде швидко...
Вчорашня праця нас пита,
Хоч заробітку щось невидкó.

Ненагодовані лягли
На голу землю ми з тобою...
Яку ж то ніч перебули,
І — край знеможені журбою!

За день труд руки обірвав,
Не міг здрімнути я до рана;
Холодний вітер розвівав
Лахміття дрaного жупана.

Міні пригоди не нові,
Без крихти спав я ніч не одну...

Простер ся мовчки на траві,
Без сліз на нужду без'ісходну.

Що плач? Байдуже смерти жду;
Чим заляка мене могила?
Без жалю в яму перейду...
Навіщо жизнь, коли не мила?

Одни ворухнуть жах мене,
Одно питання тільки журить:
Невже ж і небо так сумне,
Як мир наш людський, та похмуре?

VIII.

Іду я, нудьгою та сумом окритий, —
Нї гуку, нї сьвітла, а тиша одна...
Журба точить серце, червак мій неситий,
І груди зневіра давить почина.

Ніч чорна, мов туча, висить наді мною,
Лякаючи тьмою своєю страшною:
Як далі самому іти по шляху?
Хапаюсь за землю, кругом позираю:
Чи зірка не блисне із якого краю:
Та марно: вбачаю скрізь п'їтьму глуху.

Мандрівець неначе в безводній пустині,
Безсилий від згаги, джерела шука, —
Так прагну я зорі провідної нині!
Дорога далека, дорога тяжка!

ІХ.

У повітрі тихне
Марний колот дня;
Шумну землю з неба
Миром осіня.

Так чого ж пак тільки
В серденьку тому
Не стихав горе,
Скояне йому?

Так чого ж пак тяжко
У грудях пече?
Дай зітхнути, Боже:
Страшно боляче!

Х.

Ходить вітер, ходить буйний,
По полю гуляє;
Тонку вербу край дороги
Хилить, нахилає.

Низько гнеть ся сиротина,
Бо нема підпори;
Всюди — поле віби море,
Не осягнуть зорі.

Сонце палить бідолашну,
Дощик поливає;
Буйний вітер шумить-гуде,
Листя обриває.

Низько гнеть ся сиротина,
Одинока в сьвітї;
Всюди поле ніби море,
Тирсою покрите.

Хто ж ту вербу сумовиту
В полі, на просторі,
Посадив там край дороги,
На біду та горе!

Низько гнеть ся сиротина,
Нема їй привіту;
Всюди поле ніби море,
Море без одвіту.

Так і ти, моя сирітко,
Мов вербичка в полі,
Виростаєш без привіту,
У нещасній долі.

ХІ.

Де ви, сьвітлі пісні долі,
Молодецького життя, —
Пісні щастя, пісні волі, —
Вам не буде вороття!

Легко нам жило ся з вами,
Відганяли ви печаль,
Чарівничими словами
Покращавши темну даль.

Не давило горе гнітом,
Ми не знали боротьби;
Все цвіло пред нами квітом
Незабутньої доби.

Зрадно нас вона мангла,
Розважала, мов малих...
Поки вік, забудь несила
Ні пісень, ні днів булих.

Молоде, палке кохання
В тих піснях одно жило...
Так загасли почування,
Молодецьтво одійшло.

Ми старі душею стали,
Серцем рано одцвіли,
Почуватись перестали,
Сил багацько позбули.

Промайнули наші літа,
Одспівали своє ми...
Що за пісня, перелита
Сумом хмурої зими?

ХІІ.

О, скільки важили мінї
Душі моєї хворі звуки;
Конало серденько на дні,
Як видивалась пісня муки!

Мій сьпів сумний не з голови,
А стон душі, що болем скута...
Тому на вас, щоб знали ви,
Тхне безнадійність або скрута.

ХІІІ.

Посте! Шлях твій повен труду
Не жди відрадости, о -- ні...
Конать тобі до віку-суду,
Сховавши слізеньки дрібні.

Але борись, до ціли певний,
Напроти темряви ставай;
Будь серцем чистий, духом ревний,
Та пісні сьміливо сьпівай.

Зостріне скрізь тебе догана,
Сьвятиню думки осьміє,
На споді жовч порушить зрана,
Розірве серденько твоє.

В вінку терновому на чолі,
Що буде кровю влите все,
Прости виновникам недолі,
Не спогадай їм злом за се.

Прибитий до стовпа наруги,
Не дорікай на тім стовпі
За всі незгоди, муки, туги;
Твої бо вороги сліпі.

XIV. На Україні.

Смерка... Ніщо не рушить тиші..
 Я їду... вирнуло село, —
 Від білих хат чорніють криші,
 Старий вітряк здійма крило.

Під'їхав ближче: хати, хати;
 Садочок кожну окружа..
 Вишні та сливи... Божа мати!
 Чого душа не забажа...

І тут і там — куці калина,
 Прихильно маківка кива;
 Чудовні китиці рябини —
 Мов та дівчина степова.

І зачудуєш ся природі,
 Тому життю степовика..
 — Спиняй, козаче; випряж, — годі!
 Сьогодні їхать не пора.

Молились певно люди Богу:
 Поглянь лиш, що за благодать!
 Перепочинем і в дорогу
 Потроху рушимо упать.

Пав сумерк... Зоря червоніє;
 З лук прохолодою звіва;
 Просторінь широко синіє;
 Ніч потихеньку насува.

В село вернули ся дівчатка,
Зійшли ся з поля парубки;
До кобзаря (он — бачиш — хатка!)
Всі подали ся залюбки.

— А втни що-небудь нам, дідуся!
Пристали (чуть по всім кутку):
Заграй про Гриця, чи Марусю,
Що утопила ся в ставку.

— Тай наогидли ваші прозьби,
Що божий вечір за своє! —
Але зняв кобзу, сїв до призби,
Заграв, щей мови додав.

Сьпіва, — і леть ся пісня плавно,
Дівоче серденьке спалая;
Пливе ніч любо, тихо, славно;
Від мук забула ся земля.

ХV.

Де ти молодецтво?
Де ти, моя сило?
Камінем — журбою
Груди придавило.

Тяжко підвести ся
Голові пониклій..
Думи наче хмари, —
Я до них навклий.

Крізь ті хмари чорні
Сонечко не гляне;
Серце мов той голуб,
Як його хто ранить.

Запроданко · доле!
Ти мене згубила:
У тісний куточок
Голодом забила.

Ось-де мій притулок:
Сьміття — глянуть гидко;
Сьвічка прорізає
Морок — ледве видко.

Під стіною — столик;
Два дзиглички збоку;
Утопа вікона
В темряву глибоку.

Ось моя дружина
В безпораднім стані:
Одно знає — шиє,
Вянучи зарані.

Ось лежить — нездужа,
Наче віск той блідна,
Охкає та стогне
Моя мати рідна.

Холодно в хатині,
Клякнемо — тай годі;

Затошть... немає
І дубця в заводі.

Голова йде кругом;
Чорних думок повно,
І стоїш похмурий,
Сльози леш безмовно.

В серци мимо волі
Злоба закипає
Проти тих, хто в мирі
Голоду не знає.

XVI.

Їдем лісом; нас ліс
Мов намет осяга;
Зпід возових коліс
Враз коріння плига.

Тїні листявих віт
Нїби сїтка лягли;
Промін кидає сьвіт
До лісової мли.

Зверху — сяйво та шум;
Знизу — тиша та тїнь;
В голові — низка дум;
В серци — тягар та лїнь.

XVII.

Стояв сірома на мосту,
В журбі, один, серед негоди;

Гнав вітер темряву густу,
Швирав угору чорні води.

Він думав: „Боже! На-що нас
На сьвітї щиро жить учили?
Останній промін правди згас,
А з чести сьміливо заклили.

Я вірив правді на землі,
Я чесно мислив і трудив ся,
Але до зморшків на чолї
За часу тільки доходив ся.

Не розсвітав мій день сумний,
Пригоди тисли невеселі, —
І я блукав, мов навісний,
Без крихти хлїба та оселї.

Мій жереб — заклята нужда,
Що віру в щастя підкосила...
Чого ж пак серце дожида?
Чи не повернеть ся знов сила?

Вона не прийде (марна річ!),
Трудом та злиднями пририта...
Мов та осїння темна ніч,
Моя дорога серед сьвіта.“

Ряд мислий голову томив,
Мішались думоньки безсилі,
Він погляд смугно устроїв
Поміж оті холодні хвилі.

І бачить люди на глибу,
 Нещасні жертви злої долі,
 Що тут бажали збуť журбу,
 Сюди тікали від неволі.

В їх лицях схудлих, чи блідних,
 Слїди страдання та недуги;
 Не двигне зір очий шкляних,
 А руки стиснуті з натуги.

Над ними слала ся ріка,
 Та зворушила глухо мряку...
 Замерли груди в бідняка,
 Душа німіла з переляку.

До неба погляд він здійма,
 Щоб там знайти собі відраду;
 Так нічогісінько нема,
 Крім чорних хмар, що йдуть без ладу.

XVIII. Смерть дівчини.

У хатї душно... ох... а темрява важка...
 На час хоч одчинїть віконце до садка;
 Ще раз надихатись повітрячком весни...
 О, як не хочеть ся так рано до труни!

Навколо зеленю одягнуті гаї;
 Висьпівують дзвінки, чудові солов'ї;
 Мінї ж не мнять трави, не бачить вас, лани...
 О, як не хочеть ся так рано до труни!

Навіщо ж, весно, ти так пишно роздівіла,
На зорі серденько без жалю розтяла?
Мої квітки сухі, — не зацвітуть вони...
О, як не хочеть ся так рано до труни!

Та що се? Сонця промін погаса ачий!
Померхло сьвітло враз сперед моїх очий...
Смерть руку підняла... На хвилечку спини...
О, як не хочеть ся так рано до труни!

ХІХ.

Слабим сьвітлечком лампадка
Тихий морок осіня;
Дід стоїть проти вікони,
Рядом біле влученя.

От і каже дід хлопяти,
Нагиляючи лице:
„Помолили ся за всїх ми,
Голубяточко, оце...

Помолили ся за всяке —
І за рідне й за чуже:
Що працює, чи в могилі
Спочиває байдуже...

Всїх згадали, та забули
Помолити ся за тих,
Хто конає в злій неволі,
Без відради та утіх;

Чие серце нині з туги,
Гаснуть віченьки від сліз,
Чий даремно проминає
Вік під тяжою заліз.

Їх не грів сонце навіть,
Скупо промінь подає...
Так помолимо ся Богу,
Ми за них, дитя моє!

Прегірка їх карна доля,
Груди їм скорбота рве,
І нема вже в них ні віри,
Ні надії на нове.

Даруй, Боже, їм полегкість
У тюрмі, середі мли,
Оповий їх душу миром,
Покій серцеви пошли.

Воскреси їх уповання,
Помири з життям земним,
Світлом віри та надії
Озари шлях скорбний їм...“

І кладе дитя поклони
При хвилюючій огні
Та молитву після дїда
Повторяє в тишині.

XX.

Холодно в хатині;
Вигляд дуже вбогий:
Два стільці ослінчик,
Старий стіл трьохногий.

Швець там поживає,
Сам хозяйство пора,
Бо дочка маленька,
А дружина — хвора.

Лежить — не застогне;
Гасне світ у зглядї.,
Не так тіло в муці,
Як душа в розрадї.

На дочку нещасна
Вічками скидає,
Рученьки зомлілі
На грудях складає.

Не з життям прощавшись,
Нишком тужить мати:
Дочку сиротою
Тяжко покидати.

Хто її від лиха
Бідну оборонить,
Доброго насіння
В серденько заронить?

Батько? Позіхнула
З думкою тяжкою
І махнула слабо
Хворою рукою.

Щось мала надія
На такого батька:
Не дозвеш ся з шинку,
Тільки 6 грошенятка.

Все пропє до краю,
Чисто все забуде...
Хто ж її, голубки,
Доглядати буде?

І в уяві неньки
Постають картини
Будучої долі
Сироти-дитини.

XXI.

Над широким степом
Рябець вихром вєть ся;
Ластівочка бідна
Моторошно бєть ся.

Тріпаєть ся з ляку,
Враз омлїла наче,
Пірячком біленьким
Шивчки маняче.

То метнеть ся в гору
На зразочок стрілки,
То закружить дрібно —
Добачай лиш тільки.

Не втекти бідає:
Скоро зрадить сила;
Бистре око в рябця
І міцніші крила.

Приберуть сердешну
Пазури хижацькі;
Вдарить разом — зімнуть
Змахи скорохвацькі.

Близько рябець, ближче;
Ще одна хвилина, —
Згарба хижак люто, —
Пропаде пташина.

Ластівочко — серце!
Чи не дать покою?...
Вмить навів рушницю
Звиклою рукою.

Глухо степ озвав ся
По всьому околу, —
І степовий злодій
Гешнув ся до долу.

XXII.

Я ждав, тебе зустрівши знову
Після розлуки довших літ,
Що ти до мене здіймеш мову,
Ласкаво виявиш привіт;

Та розпитаєш похіпливо
Про все, що трапилось міні,
Як безвідрадно, як журливо
Текли мої самотні дні..

А ти нічого не сказала,
Немов окрижена була,
Мене неначе не пізнала,
Назустріч мимо обійшла.

Міні зробилось разом сумно;
Додому давсь, не чувши ніг,
І зарідав... ридав безумно, —
Слїз тяжких здержати не міг;

Що не справдились наді мною
Надії кращого життя,
А пронесли ся сном-маною,
Лукавим сном без воротя.

XXIII.

Тихо зморена шкапина
По шляху руша;
Під ряденцем — домовина, —
Одійшла душа.

На санях, у свиті драній,
Сіпає мужик,
Нюка шкапі, неслухяній, —
Задаремний крик.

На його похмурім лиці
Тугонька — печаль:
Дуже жінки-молодиці
Мужикови жаль.

Спить дружина його мила,
Що лягла з родин, —
Несподівана могила
Він оставсь один.

XXIV.

Не судіть пісень моїх, о братя,
Що в їх сьвітла часом не бува
Та не блимне іскорця завзятя:
Як живе, так кожен і сьпіва.

Жизнь дає і образи, і звуки:
День засяє, а чи все у тьмі,

Радощі обіймуть, а чи муки, —
Кинуть слід в поетовім умі.
Мої сьпіви наскрізь сумовиті...
А чи винен я тому хибя,
Що менї судили ся на сьвітї
Тільки горе та змія — журба?

Х.ХV.

Від садочку тїни
Пали по землі;
Пронеслись над лїсом
З зиком журавлі.
Вітер перевійний
Ходить в черетї
Дзвоник далеченько
Плаче в самотї.

Де ти, друже, де ти:
Среди нетяг
Ніч тебе пристигла,
З торбою потяг?

Хай тобі про брата
Думонька майне, —
Над вечір тихенько
Спогадай мене!

Занудивсь я тяжко, —
Нї душі нема:
Горе нерозважне
Та тужба сама!

ХХVІ.

Не сумуй, що листя
Сипеть ся до долу:
Знов зазеленїє
По всьому околу.

А сумуй, що сила
Молодости гине,
Що залекле серце
Сьвітлі думи спине:

Теплою весною
Повійнуть не вспів, —
Листячко ряшеньке
Всі гаї окриє.

Сили ж молодецькі
Згинуть — не набудеш;
В черствім серци думи
Повік не розбудиш!

XXVII.

Памятаєм літа
Найсьвятої віри?
Вірили ми сьвято,
Вірили без міри:
І любові-ласці.
І бабиній казці.

Та припала иньша
Пора лихолітня:
Віру в нас убили
Лжа та злоба сьвітня;
Все тепер байдуже
Слухаємо, друже!

Найлюбійше слово
Нам хто-небудь скаже, —

Досвідчений розум
Зараз його зваже:
Правда певна, щира,
А не йме їй віра!

XXVIII.

Перейде день і ніч мине.
Перейдуть тижні, роки навіть,
Мов одслід хмароньки майне,
Не встигши памятки оставить.
Перейде жизнь; загинем ми
З палкими мріями тими...
Нащо ж я жив та мучивсь, Боже,
Кохав, не навидів бува?
Питання вічного не може
Обняти людська голова...

XXIX.

І сьпів пташок, і зелень сада:
Житя покійне та легке..
Чого ж тїка мене відрада,
Що душу стискує таке?
А те, що мабути не стріну
Братів далеких вже нїде,
У самотиньці загину,
Даремно сила пропаде.
Де товариство любе їхне?
Тиняюсь буцім навісний;
Роздасть ся пісня тай затишне,
Тюрмою глянув сьвіт ясний.

До кого сїсти — побалакать,
З ким подїлити сумні думки?
О, як би я бажав заплакати;
Як серце рветь ся на шматки!
Хоча-б почули вони стиха,
Крізь пеклування сьвітове,
Що ними тільки вбоге диха,
Що ними на сьвіті живе!

О. Кеван. Сибір ч. I. і II.	1 20	ар.
Г. Данилевский. Збігці в Новоросії	1 00	"
„Кобзар“ Тараса Шевченка, 2 томи 4 50 ар., без перес., а перес:	5 00	"
Книга пісень Генрика Гейне, Лесі Українки і Макс. Стависького	— 80	"
Леся Українка. На крилах пісень	— 60	"
Коза дєреза, дитяча оперета М. Лисенка	— 80	"
Мапа етнографічна України Руси	— 20	"
Твори Трофима Зіньківського ч. I.	1 00	"
Др Кость Левицкий. Словар правничий	3 50	"
Уманець і Спілка. Словар російсько-українсь- кий I.	2 50	"
Байда. Одисея ч. I. і II.	2 20	"
Остап Версей, картина хромолітограф.	— 50	"
Гуцул і гуцулка, дві картини	1 00	"
Никола Устиянович. Повісти	— 85	"
I. Грабович. Марта Борецка.	— 32	"
Безсторонний Іван. Відношення обрядові в Галичині всхідній	— 30	"
Іг. Онишкевич. Бібліотека т. III.	1 50	"
Вол. Навроцкий. Твори	1 20	"
Ів. Франко. Вибір поезий Г. Гайне	— 50	"
Ів. Франко. Нарис філософії ч. I.	— 30	"
Ю. Верне. Подорож довкола землі	— 60	"
Молитвенник для дітей (фонетичний)	— 20	"
Історична бібліотека всі томи		
Бібліотека *повістей „Дзла“, всі томи		
Шевченко з бандурою над Дніпром	— 25	"

*У накладці ул. академічна число 8. у Львові
можна дістати слідуючі книжки:*

Чайченко. Хома Макогін, убогий наймит . . .	5	кр.
„ Робітвон	20	„
Север. За дя святаї землі	50	„
Абгар Солтан. При стрілецькій ватрі	40	„
Хванько. В народ, оповіданє	15	„
Загірми М. Жанпа д'Арк. Дїва орлеанська .	10	„
„ „ Про Оврама жидовипа	10	„
С. Нагибіда. Про руску правопись	5	„
М. Залуквич. Кїстияи Гольбайпа ч 2. . . .	15	„
Кор. Устияшович. М. Θ. Равський і росийский панславїзи	80	„
Збірник оповідань. ч. II. Бїбл Батьківщини	20	„
Зеркало з року 1890, 1891, 1892 по 2 зр . .	—	„
Евген Гребінка. „Байки“	10	„
Всевол. Гаршин. „Малярї“ оповіданє . . .	10	„
Павло Граб. Пролїсок	20	„
Герінг — Герасимович. Що то є господарність	20	„
Осип Маковой. Поезїї	20	„
Іван. Сурик. Твори, переклад з росийского .	10	„
Митро Оглькович. Українські писання . .	10	„
Василь Кулик. Писання	10	„
Павло Граб. З чужого поля. Переклади . .	20	„
Володимир Шашкевич. Поезїї (друкують ся).		

З друкарні Наукового Тов. імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.